

СТАНА РИСТИЋ, МОДИФИКАЦИЈА ЗНАЧЕЊА
И ЛЕКСИЧКИ МОДИФИКАТОРИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Београд: Институт за српски језик САНУ, 2009, 242 стр.

Стана Ристић бави се проблемом модификације значења више од двадесет година, почев од доктората посвећеног начинским прилозима у српскохрватском језику, преко бројних радова посвећених партикулама и другим језичким јединицама које се могу наћи у функцији модификатора.

У монографији *Модификација значења и лексички модификатори у српском језику* налази се десет радова, који су, како сама ауторка каже, допуњене верзије радова који су раније штампани или презентовани научној јавности на конференцијама. Груписани су у три поглавља, с насловима: *Модификатори и мейтајекстуални ојератори*, *Градирање у функцији модификације* и *Мейтонимија у функцији синтаксичке модификације*.

У овом истраживању појам модификације схвата се у смислу ширем од традиционалног, који је углавном био резервисан за прилоге и речце. Сходно томе, у књизи су, осим модификаторске функције партикула, представљене и оне које се односе на придеве и глаголе.

Што се самог појма модификације тиче, ауторка каже: „Због широког спектра појава обухваћених појмовима модификације и модификатора, изостаће наше дефинисање ових појмова, мада су у литератури ови појмови, схваћени и коришћени у ужем смислу, у доброј мери одређени и дефинисани“ (9). Она истиче да су предмет истраживања нетривијална значења и неуобичајене функције неких врста речи, као и њихових спојева са другим језичким јединицама, чији „широк спектар функционисања“ именује радним термином *модификација*.

Радови у овој књизи надовезују се на бројна истраживања у србистици, али, како С. Ристић примећује, испитиване појаве нису

увек називане терминима *модификација* и *модификајџори*. Ауторка се најчешће позива на истраживања М. Ивић, затим И. Грицкат, П. Мразовић и З. Вукадиновић, П. Пипера, као и на своје раније радове. Приметан је утицај Ј. Апресјана и руске лингвистике.

Прво поглавље књиге, *Модификајџори и мейџајексџуални ојерајџори*, којем претходи краћи предговор (7), отпочиње радом *О модификајџији значења и лексичким модификајџорима* (9–37), који се може схватити као увод. Ауторка одређује предмет и циљеве свог истраживања и упознаје читаоце с појмовима којима ће се служити: *обласџ/сфера деловања, џиривијална и неџиривијална значења и обласџ деловања, џомерена сфера деловања, џравило узајамној деловања/џрилаџођавања значења у конџексџу* неки су од њих.

Што се предмета рада тиче, тј. језичких јединица употребљених у функцији модификатора, рекли бисмо да ауторка нагласак ставља на *неџиривијална значења*, будући да она „најчешће немају експонената у формалној језичкој структури. Зато су ова 'скривена' значења и правила њиховог функционисања остала углавном ван домашаја лингвистичких истраживања у српској лингвистици“ (14).

Као циљеве монографије ауторка наводи следеће: прво, да се на основу традиционалног лексикографског описа из тезаурусног речника из великог броја информација издвоје оне које „доприносе реконструкцији лексикографских типова и лексикографског метајезика“ (19); друго, допуњавање и/или кориговање традиционалног система лексикографског описа и метајезика применом принципа савремене лексикографије.

После уводног дела следи рад *Функција модификајџије џарџикула као јединица семанџичке кохезије* (39–48), у којем ауторка износи став да се кохезивна функција партикула разликује од оне која је типична за везнике и њихове функционалне еквиваленте. Потоњи се јављају као јединице граматичке кохезије, док су партикуле задужене за семанџичку кохезију. Истиче се специфичност речи ове врсте, које своју функцију модификајџије обављају не улазећи у синтагматске односе са другим реченичним конституентима, што се на формалном плану огледа у мањој ограничености позиција партикула. Све партикуле ауторка дели у две групе – оне које означавају односе у вези са садржајем исказа/дискурса и оне које означавају односе адресанта према адресату. Ауторка проблематизује термин *дискурсне џарџикуле*, који сматра неодговарајућим, будући да све партикуле, а не само оне које су сврставане под наведени термин, спадају у дискурсне јединице.

Партикула све у функцији модификајора (49–68) наслов је следећег истраживања, посвећеног прилогу *све*, који ауторка због функције модификације убраја у партикуле. По свом пореклу, партикула *све* спада у логичке операторе, тј. кванторе универзалног типа. Као партикула употребљена у функцији интензификатора, ова лексема добија неке нове семантичке компоненте, а то су значења обухватности, дистрибутивности, кумулативности и континуитета. Јавља се и као „експонент редуковане дубинске предикације са категоријалним значењем очекиваности“ (59). У овом значењу ступа у делимично синонимски однос с партикулама *чак*, *само*, *ујравно*, *баи* и сл., за које је карактеристично то што су пресупозиционо маркиране.

У раду *Прилој* постепено као лексички модификајор (69–84) ауторка као услов за употребу датог прилога истиче сложеност ситуације која се њиме одређује. „Својство рашчлањивости, дистрибутивности и сукцесивности, које исказује прилог *јосіейено*, представља инхерентно својство сложене ситуације, која се, зависно од комуникативног циља, може реализовати у виду предикатског садржаја и/или у виду садржаја предикативних аргумената.“ Дакле, ако се сложена ситуација не може рашчланити на више простих, немогуће ју је одредити прилогом *јосіейено*. Та појава често је повезана с граматичком категоријом броја и глаголским видом, па су реченице *Марко је постепено дошао* (према, нпр., правилној реченици *Посејиоци су постепено долазили*) и *Дејте је постепено јорасло* (према правилној *Дејте је постепено расло*) неграматичне.

Модификајори са значењем очекиваности (85–92) наслов је истраживања посвећеног јединицама за изражавање значења очекиваности. У србистици је, према речима С. Ристић, ово значење приписивано предлошко-падежним конструкцијама *умесіо* (*месіо* /*намесіо*) + генитив, као и тзв. експективним зависним реченицама. Међутим, ауторка истиче да је експективност, односно очекиваност, карактеристична и за неке партикуле и предлоге, као и за неке пунозначне лексеме – придеве и глаголе. Код наведених врста речи, односно код неких њихових представника, категорија очекиваности „реализује се у виду пресупозиционих компоненти значења, које представљају редуковане предикације са значењем очекиваности, супротности и одрицања“ (85).

Рад *Партикуле у функцији метатекстуалних ојератјора* (наводно, буквално, дословно, једносјавно, (на)јпросіо) (93–107) посвећен је тзв. метатекстуалним операторима, који се понашају као

експоненти скраћених, надређених реченица, чији су предикати глаголи говорења. Овим типом партикула исказује се однос говорника према садржају исказа, и то према његовој изворности, фактивности и категоричности. Партикулом *наводно* говорник сигнализира своју дистанцираност у односу на оцењивање фактивности исказа, док другим партикулама сигнализира своју увереност у категоричност садржаја исказа. Како С. Ристић каже, употреба ових јединица „са традиционалног синтаксичког становишта необавезна [је] и редундантна“, док је са „прагматичко-семантичког и комуникативног становишта“ веома важна (100).

Глаголи говорења у функцији мейтајекстијалних ојерајора (109–129) наслов је истраживања које се надовезује на претходно. Глаголи говорења, који се, како је поменуто, јављају као предикати редукованих, надређених реченица, чији су експоненти партикуле наведене у претходном раду, такође се користе у модификацији говорног поступка. Та модификација је специфична будући да се глаголи овог типа најчешће подразумевају, па се њиховим експлицирањем постижу различити комуникативни циљеви. Наиме, њима говорник сигнализира став према садржају исказа, и то према његовој веродостојности, недвосмислености, убедљивости, јасности, умесности и сл. Интересантна је разлика између партикула употребљених у овој функцији и њихових глаголских еквивалената. Њу ауторка види у томе што се партикуле, осим у модификаторској функцији, употребљавају и у конекторској функцији, док се глаголи у тој функцији јављају ретко. Самим тим, и њихова позиција у исказу мање је ограничена, па се могу јавити и у иницијалном, и у медијалном и у финалном положају. Разлика се огледа и у богатијем лексичком садржају глагола, захваљујући чему они слојевитије и комплексније организују текст – „повезују га не само логичко-семантички, него га проширују у његовој и прагматичкој и граматичкој равни“ (117).

Друго поглавље књиге (*Градирање у функцији модификације*) обухвата два дела. Први носи наслов *Квантификатори мере као модификатори* (131–155). У њему је реч о функцији модификације квантификативних придева и прилога, њихових префигираних облика и облика компаратива ((*ī*)*овелик*, (*ī*)*омали*, (*ī*)*овећи*, (*ī*)*оманњи*; (*ī*)*омнојо*, (*ī*)*омало*; *невелик*, *немали*; *немнојо*, *немало*; *већи*, *манњи*), као и о промени квантификативног значења у градационо. Ауторка сматра да до колебања у интерпретацији значења градационих јединица (која су показана резултатима анкете лингвиста и нелингвиста, као и обрадом наведених лексема у *Речнику српскохр-*

вајској књижевној и народној језика САНУ, коју ауторка критички посматра) долази због тога што је градација у великој мери подложна прагматским факторима, услед чега се „систем градације налази у стању непрекидне реорганизације“ (154). Са друге стране, употреба ових јединица потврђује постојање система градационих јединица, који ауторка представља градационом скалом.

Други део другог поглавља носи наслов *Модификаџорска функција џрефикса не-* (157–180). Ауторка на корпусу негираних твореница из *Речника САНУ*, као и из дијалекатског речника Загарача, испитује модификаторска значења која префикс *не-* уноси у творенице. Издваја следећа значења садржаја исказаних основном речју: негирање (*незнање, нејосџојање*), негативна оцена (*немајка, немуж*), изузимање или искључивање (*несрбин, неалбанац*) и ублажавање негативне оцене (*нејамеј, нељубав*) (158). На основу броја негираних именица у *Речнику САНУ*, у *Рјечнику хрвајскоја или срџскоја језика ЈАЗУ*, као и у *Рјечнику јовора Зајарача* (за који се сматра да припада старијем слоју српског језика), ауторка закључује да је овај творбени модел био и остао врло продуктиван и активан у српском језику.

Треће поглавље посвећено је модификаторској функцији метонимије. У раду *Мејонимија у функцији модификације базне активне дијајезе у деривирану џасивну дијајезу (на џримерима деривираних значења џлајола физичкој деловања, џија: стезати, стискати, притискати и давити)* (181–194) ауторка испитује семантичко-синтаксичке разлике између основних и метонимијски изведених значења неких глагола физичког деловања. Типична структура за основно значење ових глагола подразумева постојање агенса у функцији субјекта и пацијенса у функцији директног објекта: *Вогител је сџезао микрофон*. Код метонимијски изведених значења која ауторка разматра, насталих на основу семе непрекидног контакта, не мења се значење физичког деловања, као ни „денотативна својства актаната“, али се мењају „њихове улоге пасивном дијатезом семантичког, а не синтаксичког типа“ (182). Дакле, улоге учесника ситуације подлежу конверзивној замени, која може да обухвати учеснике, актанте у целини: *Цијеле су (ја) сџезале*, али и само неку од релевантних компонената из њихове семантичке структуре: *Цијеле су (му) сџезале ноје*. Ову врсту трансформације ауторка назива семантичким пасивом. „За разлику од синтаксичког пасива, у коме конверзија захватајући централне учеснике ситуације, у главну позицију доводи објекат, при истовременом потискивању субјекта на

периферију, семантички пасив чини главном „објектну“ компоненту, при истовременом потискивању, слабљењу „субјектне“ компоненте која се премешта у пресупозитивни део значења као случајно, невољно реализован контакт каузатора“ (189).

Књига садржи и четврто, завршно поглавље, у ком се налазе резимеи на српском (195–198) и енглеском језику (199–203), списак литературе и извора (205–214), предметни регистар (215–238), регистар аутора (239–240) и подаци о аутору (241–242).

И на крају, желели бисмо да поменемо да ова књига осим бројних теоријских тема које смо укратко представили садржи и једну корисну, практичну, лексикографску димензију. Будући да је ауторка редактор и уредник *Речника САНУ* с вишегодишњим лексикографским искуством, своја запажања и закључке проистекле из лексиколошких, семантичких и прагматичких истраживања преточила је и у корисне лексикографске савете. То је, могли бисмо да закључимо, успешно испуњење циља који је поставила пред своју књигу.

Александра Марковић*
Институт за српски језик САНУ
Београд

---

* aleksandra.markovic@isj.sanu.ac.rs